

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת לך לך, תשע"ה
מספר 1092מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

מלחמת אברהם עם ארבעת המלכים הסיפור המפתיע ביותר בספר בראשית

רפאל שוחט

בפרשתנו מסופר על מלחמה שהתנהלה בין ארבעה מלכים לבין חמישה מלכים. נראה כי מדובר בסיפור שגרתו בחומש בראשית, אבל לא כך, לדעתי, סיפור זה הוא האירוע המפתיע ביותר בכל הספר ומלמד על אהבתו הנשגבה של הקב"ה לאוהביו.

מסופר על ארבעה מלכים – אמרפל מלך שנער, ארייך מלך אלסר, כדרלעומר מלך עילם ותדעל מלך גוים. היכן היו מקומות אלו? שנער היא בבל וכך תרגם אונקלוס. מגדל בבל נבנה בארץ שנער (בר' יא:ב). תרגום יונתן כתב שגם פוגטוס הוא כינוי של בבל.¹ על-פי המדרש, זיהה רש"י את אמרפל עם נמרוד שהקים את בבל (בר' יד:א). בארכיון העיר "אוגרית" נמצא טקסט שבו מופיע השם עמרפ ללא האות ל.² יש המנסים לזהות את אמרפל עם חמורבי המחוקק הבבלי הידוע המכונה עמורפי.³ אלסר לפי הרמב"ן היא עיר במדי או בפרס. הרב הרץ טוען שארייך הוא בארייך מלך לרסה שהייתה בין בבל לסוף נהר הפרת.⁴ עילם היא בצפון המפרץ הפרסי ושייכת לממלכה קדומה שנכבשה בידי הפרסים. תרבותה ושפתה ידועות ממקורות בבליים ופרסיים. השם כדרלעמר, פירושו בשפה העילמית "עובד או מאמין בעומר" והייתה אלה בפנתיאון העילמית. תדעל הוא שם חיתי.⁵ השם המקורי תדחלי נמצא אף הוא בארכיון העיר "אוגרית" ולדעת קמרון תדעל הוא תדחלי השני שכבש את סוריה.⁶ אונקלוס תירגם "גויים" לא כעיר מסוימת אלא כעמים שונים, כך כתב האבן עזרא בפירושו השני. כלומר, תדעל מלך על מספר עמים. הרב הרץ טוען כי תדעל הוא תדגולה מלך השבטים הכורדיים ו"גויים" הוא גוטיום שבכורדיסטאן. פלביוס טען כי כל ארבעת המלכים היו שרים של אשור.⁷ אולי הוא כתב זאת בשל חוסר ידיעותו על הממלכות הקדומות. הרמב"ן בעקבות המדרש⁸ כתב כי ארבעת המלכים רומזים לארבעת המלכויות העתידות לבוא על עם ישראל.⁹ הרמב"ן בדרכו הפרשנית מוכיח ש"מעשה אבות סימן לבנים", אבל אין המקרא יוצא מידי פשוטו.

מי הם חמשת המלכים שנכבשו?

* הרב ד"ר רפאל שוחט מרצה בבית הספר ללימודי יסוד ביהדות, אוניברסיטת בר-אילן.

ברע מלך סדום, ברשע מלך עמורה, שנאב מלך אדמה, שמאבר מלך צבויים ומלך בלע שהיא צוער (בר' יד: ב). מדוע פרצה המלחמה? משך שנים עשרה שנה שילמו חמשת המלכים מס לארבעת המלכים ובשנת השלוש עשרה החליטו למרוד. בשנת הארבע עשרה הגיעו ארבעת המלכים להוכיח את נתיניהם. רש"י (שם יד: ד) פירש כי במשך שלוש עשרה שנה מרדו ורק לאחר מכן הגיעו כדלעומר ויתר המלכים. לפי רש"י מסתבר שארבעת המלכים היו סובלניים למרד עד אשר הגיעו מים עד נפש. בדרכם דרומה היכו ארבעת המלכים את הרפאים, הזוזים, האימים, החורים, העמלקים וגם את האמוריים (בר' יד: ה-ז). הם ניצחו את כל אלו שנלחמו בהם. הם הגיעו עד ים המלח וניצחו את חמשת המלכים. טעותם הייתה ששבו את לוט, אחיינו של אברהם. אברהם לקח את 318 חניכיו ואת ענר, אשכול וממרא. הם גברו על ארבעת המלכים, גרשום צפונה, שחררו את לוט, את חמשת המלכים ואת רכושם. כאן הדבר המפתיע; הרי על אנשי סדום כתוב שהיו "רעים וחסאים לה' מאד" (בר' יג: ג). בפרשה הבאה כתוב: "זעקת סדם ועמרה פירצה וחסאתם פי כבדה מאד" (בר' יח: כ). עד כדי כך הגיעה רעתם שהקב"ה הציע לכלותם (בר' יח: כא). על שמות ארבעת הערים של סדום אנו יודעים: "כמהפכת סדם ועמרה אדמה וצבאים אשר הפך ה' באפו ובחמתו" (דב' כט: כב). שמה של העיר החמישית - צוער. היא ניצלה בזכות בקשתו של לוט מן המלאך שיחוס עליה כיון שהיא מצער (בר' יט: כ-כג). חמשת ערי סדום שרצה ה' להפוך בשל חטאייהם של התושבים, הציל אברהם מרדת שחת. כאן יש לשאול שאלת תם: אולי הרצון האלוקי היה שחמשת המלכים יפלו בידי ארבעת המלכים בשל רעתם ושחיתותם. (ראו שם רש"י יד: א-ב) ברע – רע לשמים ורע לבריות, ברשע - שנתעלה ברשע, שנאב - שונא אביו שבשמים). הרי מדי פעם הקב"ה מעדיף להתערב בהיסטוריה בדרך הטבע על פני נס גלוי. אולי מאת ה' הייתה זאת שיכבשו את חמשת המלכים בשל חטאייהם. ישעיה הנביא אומר: "הוי אשור שֶׁבַט אִפְי" (יש' י: ה). הסיבה שאשור יכבוש את עשרת השבטים היה עונש אלוקי.

בפרשתנו כתוב: "פי לא שלם עון האמרי עדינה" (בר' טו: טז). אברהם אינו יכול לכבוש את ארץ כנען "פי לא שלם עון האמרי עד הנה". אם כן, לפי קו מחשבה תנכ"י זה האם הקב"ה רצה שחמשת המלכים יפלו בעין משפט (הרומז למשפט האלוקי נגדם) ואברהם הפריע לתכנית אלוקית זו ואם כן, מדוע לא סיפר לו הקב"ה על כך?

על הפסוק: "ותגזר אמר ויקם לך" (איוב כב: כח), אמרו חז"ל: "צדיק גוזר והקב"ה מקיים".¹⁰ ראה הקב"ה שאברהם היה מוכן להקריב את חייו כדי להציל את לוט היה מוכן לוותר על משפט חמשת המלכים ולאפשר לאברהם לעשות כטוב בעיניו. כאמירת חז"ל "נצחוני בניי".¹¹ אברהם, שידע מי הם אנשי סדום, ניסה להשפיע עליהם. לאחר הקרב, ניגשו אליו מלכי צדק מלך שלם ומלך סדום. אם נתעלם לרגע מן המדרש האומר כי מלכי צדק הוא שם בן נח. אין המקרא יוצא מידי פשוטו, וכתוב שמלך סדום הגיע עם כהן אלילי על פי המנהג אז להודות להקב"ה לאחר הניצחון,¹² ומלכי צדק הוא כהן לאל' ו'עליון', שני שמות של אלים בפנתאון הכנעני.¹³

הנה מלכי צדק מברך את אברהם בשם אל ועליון ואילו אברהם שאינו מפסיד שום הזדמנות להתווכח על אמונה בקל אחד, אומר להם: "הרמתי ידי אליהו אל עליון קנה שמים וארץ" (בר' יד: כב) כלומר השם שהוא הו"ה הוא הקל והוא העליון והוא קונה שמים וארץ ואין עוד מלבדו. דבריו של אברהם אולי השפיעו על מלכי צדק,¹⁴ אבל על מלך סדום הם כנראה לא עשו כל רושם. הלה חזר לסורו עד כדי כך שהקב"ה נאלץ להפוך את חמשת ערי סדום בדרך נס ולהציל את לוט מחדש. על כך בפרשה הבאה.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן
בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך : הרב ד"ר חיים טלבי עריכה לשונית : גב' נעמי קסירר

-
- 1 ראו תרגומו לבר' י:י.
 - 2 פ. ארצי , **עולם התנ"ך**, בראשית, ת"א א 1993, עמ' 103.
 - 3 ראו פירושו של הרב י. צ. הרץ לתורה, רבה של בריטניה, לונדון 1972, עמ' 50.
 - 4 הרץ, שם, עמ' 50.
 - 5 ש. ייבין, "מחקרים בתולדות ישראל וארצו", ירושלים 1959, עמ' 58.
 - 6 א. קמרון, **עולם התנ"ך** בראשית, ת"א א 1993, עמ' 104.
 - 7 **קדמוניות היהודים**, ירושלים 2002, עמ' 19.
 - 8 בראשית רבה מב, א.
 - 9 רמב"ן בר' יד: א.
 - 10 תענית כג ע"א.
 - 11 בבא מציעא נט ע"א
 - 12 הרץ, שם.
 - 13 ראו: *James Pritchard, The Ancient Near East Princeton 1958 Vol. 1 pp. 93-117* והשם עליון מופיע בלוחות של ראס שמרה, הרץ עמ' 53 וראו: <http://en.wikipedia.org/wiki/Elyon>
 - 14 וראו **דעת מקרא** לבראשית, ירושלים תשנ"ז, עמ' שפט הטוען כי צמד הביטויים הללו מופיעים גם אצל עמי כנען. הרץ, שם.